

SZEGEDY-MASZÁK MIHÁLY

„Van, ami nincs”

Magyarságtudomány: Elmélet vagy föladat?
Részletek a 2000-ben közölt írásból

„A magyarságtudomány művelőinek éppúgy tudomást kell venniük a magyar nyelvű közösség társadalmi s művelődésbeli megosztottságáról, ahogy a német, francia, angol, amerikai vagy orosz tudósok számolnak nemzeti örökségük önellentmondásaival. Ha létezik történelem, aligha fogadhatunk el olyan szemléletet, mely a maitól igencsak különböző helyzetben alakult ki. Bármilyen legyen is a véleményünk Németh Lászlóról vagy Bibó Istvánról, elképzelésük nem illik az egyetemesülés felé haladó mai világhoz. (...)

Nagy magyarok – Széchenyi István vagy Kemény Zsigmond – már a tizenkilencedik században is hangsúlyozták, hogy a magyarságnak nem lehet változatlan lényege, önazonossága. A kulturális azonosság közös emlékezet függvénye, önkép és másokban élő kép változó kölcsönhatásának eredménye. A régimódi önképhez ragaszkodás végzetes elszigetelődéshez vezetne. A magyarság csakis mint önmagától elkülönülés – „Unter-Schied” vagy „diffé-ance” – képzelhető el, s magától értetődik, hogy a magyarságtudományt szüntelenül felül kell vizsgálnunk, át kell alakítanunk. Ez annyit jelent, hogy az értelmezés nem megkerülhető föladat. A gyakorlatias szemléletnek éppen az a végzetes fogyatékossága, hogy azt a látszatot igyekszik keltetni, mintha nem volna szükség a fogalom értelmezésére. A magyarságtudomány fogalmának újraalkotása sürgető föladat, ha másért nem, azért is, mivel az Európai Közösség jegyében nagyon sok vélemény fogalmazódik meg a kulturális azonosságról (...)

A magyarságtudománynak valóban csak az idegenel folytatott párbeszéd adhat létjogosultságot. A bezárkózás azért is veszélyes, mert mintegy három évszázada igen sok külföldi szerző gyanúsít bennünket azzal, hogy hajlamosak vagyunk túlbecsülni magunkat. Hadd idézzek helyettük középkori szerzőt, a skolasztikus Hugo de Saint-Victor (1097 k.–1141) *Didascalion* című művét, a III. könyv 20. részének egyetlen mondatát: ... „Zsenge süvölvény az, ki hazáját édesnek találja; erős az, aki számára minden talaj hazai; tökéletes az, aki számára az egész világ idegen.” Nehéz ilyen kemény álláspontot elfogadni, de legalább azt a Széche-

nyi s Babits által egyaránt sürgetett szempontot érvényesítenünk kell, hogy a magyarságot olykor kívülről is próbáljuk nézni, hiszen különben nem küzdhetünk meg a velünk szemben oly gyakran hangoztatott előítéletekkel. A hermeneutika ehhez komoly segítséget adhat, de nem elégedhetünk meg vele; figyelmünknek ki kell terjednie a világszerte elterjedt kulturális antropológia, illetve *cultural studies* néven ismert tudományágra. A magyar irodalmat nem elég a nem magyar irodalommal összevetni; a párbeszédbe a többi művészeteket s a művelődés más területeit is be kell kapcsolni. A magyarságtudománynak ki kell terjednie az eszmék, a képzőművészetek, a zene, a néprajz, sőt a természettudomány, a technika, a társadalom, a viselkedés és a gondolkodásmód történetére is. Egyetlen példára hivatkozva, Ady költészetének újraértelmezése aligha lehetséges, ha nem szembesítjük alkotásait az 1900 körüli életmódokkal s olyan műfajokkal, mint például a népszerű városi dal, melyet nemcsak nálunk, de másutt is zenés szórakozóhelyek hívtak életre – az általa fordított Jehan Rictus versei is a café-concert-nek nevezett intézménnyel hozhatók összefüggésbe.

Földrajzi vonatkozásban is ki kell iktatni az egyoldalúságot. Babits következetesen nyugat-, Németh László olykor kelet-európainak igyekezett föltüntetni a magyarságot. Egyik út sem üdvözítő – legalábbis kizárólagosan nem. Nemcsak Tacitus, de még Machiavelli is észak s dél ellentétében gondolkozott, vagyis az északiakat azonosította a pallérozatlansággal. A török hódoltság, Lengyelország fölosztása, majd a fölvilágosodás némely képviselői terjesztették el nyugatnak s keletnek azt a szembeállítását, amelyet azután a vasfüggöny megjelenése tett különösen élessé. Már Lady Mary Wortley Montagu azzal az előítélettel indult útjára Bécsből 1717-ben, hogy Magyarország a pallérozatlan, elmaradott világ része. Ismeretes, hogy a nagy francia *Ismerettár* 1765-ben megjelent nyolcadik kötetében Louis, chevalier de Jaucourt – ki az Európáról, valamint a Lengyel-, Orosz- és Tatárországról szóló cikket is írta – a magyarok nyelvét a szláv nyelvek közé sorolta, országukat Voltaire-re hivatkozva „hatalmas sivatag”-nak nevezte, s Ázsia és Európa határán helyezte

el – Wallachiához és Bulgáriához hasonlóan. Lényegében ennek a szemléletnek a jegyében gondolkodott Sir Winston Churchill és F. D. Rooseveltt is, amikor Magyarországot átengedte Sztálinnak. Ettől a számunkra oly végzetes örökségtől a magyarságtudomány korszerűsítésekor sem szabadíthatjuk meg magunkat, de azért fokozatosan kezdeményezéseket kellene tennünk e kisebbségi érzés fölszámolására. Napjainkban sokféle érdekes tájékozódunk. Célszerű például eltűnődni azon, vajon az Észak-Amerikába kivándorolt magyarok miatt nem volna-e ajánlatos annak a földrésznek a világhoz is közelebb kerülni. (...)

Azt mindenesetre el kell fogadnunk, hogy a különféle befogadók más és más távlatból, sokszor merőben eltérő módon ítélik meg a magyarságot. Így van ez más népeknél is: Napóleon egészen mást jelent a francia, illetve az orosz önszemlélet szempontjából. Ezért is minősülhet utólag, visszatekintő távlatból rossz ötletnek magyarul elkészített irodalomtörténet különböző nyelvekre lefordíttatása. (...)

Mondhatnám úgy is, számomra még leginkább a nyelv a legelfogadhatóbb záloga a magyarságnak. Tudom, a nyugati országokban élnek olyanok, akik tagadják e felfogást. Magyaroknak érzik magukat, noha nem beszélik e nyelvet. Elfogultságomat némelyek kirekesztőnek bélyegezhetik, és azzal sem védekezhetem, hogy Kosztolányi és Márai is a nyelvet tekintette a magyarsághoz tartozás zálogának, hiszen ők nem a mai korban éltek.

Előítéletemet vállalva megjegyezném, hogy a magyarságnak más meghatározását nem tudom elfogadni. Ezért is látom kissé árnyalatlanak a föltevést, mely szerint „Rippl-Rónai, Ady, Bartók vagy Móricz alapvetően nagy hatáskülönbséggel, vagy pedig távolról sem ugyanazokkal a műveikkel képesek megszólítani az eltérő kulturális befogadási formákat”. Móricz, sőt Ady nemzetközi ismertsége nem fogható Bartókéhoz, de még Rippl-Rónaiéhoz sem. Egy magyar képzőművész alkotásainak nemzetközi befogadása jórészt attól függ, megtalálhatók-e művei nagy külhoni gyűjteményekben. Rippl-Rónai néhány munkája Párizsban s Amszterdamban is látható. A magyar zeneművek nemzetközi elismertsége egyenes arányban van azzal, milyen gyakran szólalnak meg idegen országokban. Irodalmi szövegeknél a fordítás merőben más nehézségeket fölvető közvetítést tesz szükségessé. A magyar irodalom külföldi megítélése a fordítások színvonalán múlik. Ezen magyar oldalról tett kezdeményezés nem igazán sokat vál-

toztathat. A fordítások mérlegelése viszont fontos célja – ha úgy tetszik, „főladata” – a magyarságtudományak, s ezen a téren óriási a mulasztásunk. Természetesen csakis olyanok vállalkozhatnak ilyen tevékenységre, akik tüzetesen ismerik a befogadó kultúrát. (...)

A magyar művelődés eléggé összetett ahhoz, hogy a magyarságtudomány az anglisztikához, germanisztikához, romanisztikához, russzisztikához, polonisztikához hasonlóan csakis gyűjtőfogalom lehet. Nemzetközi látókörű s tevékenységű szaktudósokra – történészekre, irodalomárookra, nyelvészekre, néprajzosokra, zene- s művészettörténészekre –, nem pedig politikusokra kell bízni, hogy kapcsolatot próbáljanak teremteni más országok s népek művelődésével. Kulturális intézményeinket bel- s külföldön egyaránt szakembereknek kellene irányítani. Hozzá nem értésre, sőt parlagiságra vall, ha ügyintézőkre vagy közigazdászokra bíznak kulturális központokat. Nincs sok intézményre szükség, de élükre csakis olyanokat célszerű állítani, akik szakszerű tudásuk révén képesek párbeszédre idegen pályatársaikkal. A szó legtágabb értelmében vett fordítás szakma sikere egyértelműen azon múlik, hogy az, aki ilyen tevékenységet végez, mennyire otthonos a befogadó kultúrában. Különben nem várhatjuk, hogy kedvezőbbé váljék megítélésünk, és hagyományainkból több kerüljön be az egyre gyorsabban egységesülő világörökségbe. Lehet a magyarságtudományt gyakorlatias szellemben felfogni, ám akkor szembe kell néznünk a saját magunkról alkotott képünk s a külföld megítélése közötti óriási különbséggel. (...)

Nem vonható kétségbe, hogy a hűbériség kései fölszámolása s a kommunizmus óriási teherként nehezedik kulturális örökségünkre, de nem feledve, hogy az első világháború után olyan hatalmak ítélkeztek a magyar sovinizmus fölött, amelyek gyarmatosítóként sokkal kegyetlenebbül bántak idegen népekkel, mint a magyarok nemzeti kisebbségeikkel, sürgető föladat ki-egyensúlyozott képet tárnai a külföld elé arról, mivel is járultak hozzá a magyarok az egyetemes művelődéshez. Ennek a föladatnak a szakszerű elvégzése vár a magyarságtudományra.

Európai Utas, 40. sz. 2000/3.